

RECENZIA

Zlatica Plašienková, Michal Bizoň: Antropológia normativity v myslení Pierra Teilharda de Chardin a Martina Bubera: Človek – príroda – Boh

Univerzita Komenského v Bratislave. 2016, 163 s.

Dielo mysliteľov Pierra Teilharda de Chardin (ďalej len Teilhard) a Martina Bubera (ďalej len Buber) sú známe. Autori recenzovanej knihy predkladajú veľmi zaujímavú a aj dnes veľmi významnú časť ich myslenia v oblasti medziľudských vzťahov, vzťahu človeka k prírode a k Bohu. Kniha sa nečíta ľahko, aj zložitý názov možno mnohých odradí pri rozhodovaní, či po nej siahnuť. Obsah (ako sa pokúsím ukázať) čitateľa odmení vynikajúcim spracovaním myšlienok tejto významnej oblasti ľudských vzťahov.

Aj keď Teilharda a Bubera mnohí poznajú, autori sa správne rozhodli oboznámiť čitateľa so stručným, ale výstižným predstavením týchto mysliteľov. Teilhard, jezuita a vedec (paleontológ, antropológ), vytvoril impozantné dielo; recenzovaná kniha obsahuje jeho teologicko-etické pohľady na človeka a na jeho miesto v spoločnosti a prírode. Buberovo dielo je známe hlavne zameraním sa na medziľudské vzťahy a vzťah človeka k prírode a k Bohu. Čím ma táto kniha zaujala?

Pohľad na človeka. Ide, samozrejme, o duchovný rozmer. Konštatovanie, že „Človek je bytosť, ktorá vie, že vie“ je možno všeobecne známe, ale autori v duchu Teilharda a Bubera rozvíjajú túto myšlienku ďalej. Myslenie je úžasný jav, ktorý spôsobil prevrat na Zemi. Človek sa tak ocitol na hlavnej osi vývoja. Z toho vyplýva jeho postavenie vo vesmíre a následná otázka, prečo ho neurobiť kľúčom k vesmíru? To Teilhard urobil.

V ďalšom sa autori venujú vnútru človeka, v rámci čoho sa diskutujú dva základné rysy: individualita a personalita. Individualita je výsledkom procesu individualizácie – človek sa snaží oddeľovať sa od druhých, zaoberá sa samým sebou, druhých berie len ako predmet. Nachádza sa vo sfére bytia pre seba. Personalizácia je snaha o dosahovanie vnútorného zjednocovania, vnášanie jednoty do našich citov, myslenia a konania. Autori uvádzajú tri fázy personalizačného procesu: a) centrácia – sústredenie (nie egocentricky) na seba, a to hlavne intelektuálne a morálne; snažiť sa, aby sme boli sami sebou. Byť znamená uskutočňovať sa, hľadať sa; b) sústredenie na iných ľuďoch cestou lásky, lebo ak nevystúpime zo seba a nezjednotíme sa s druhými, nemôžeme dôjsť k svojmu cieľu; c) sústredenie sa na Boha, zjed-

notenie sa s ním. Tak dochádza k završeniu osoby. Autori jednoznačne konštatujú, že ideálom je personalita, lebo len ona je zárukou vnútorného rastu človeka.

Vzťahy. To považujem za jadro knihy, lebo všetky úvahy nutne nadväzujú na správne pochopenie vzájomnosti (sem, samozrejme, patrí aj rozlišovanie medzi individualitou a personalitou). Buber pod vzájomnosťou rozumie vzájomné pôsobenie Ja na Ty a Ty na Ja. Vo všeobecnosti ide o kontakt jednej pôsobiacej existencie s druhou pôsobiacou existenciou. Náprotivkom môže byť prírodné bytie, druhí ľudia, formy ducha a večné Ty – Boh. Pritom sa vychádza z toho, že ľudská bytosť má v sebe inherentnú potrebu vstupovať do vzťahu so svetom a túto potrebu sa usiluje realizovať. Poznávam, že táto časť je veľmi podrobne a pútavo rozoberaná s dôrazom na to, že do procesu sa má vstupovať celou bytosťou.

Láska. Ak ľudia vstupujú do vzťahu láskavým a produktívnym spôsobom, tým podľa Teilharda nielenže jednotlivci sa obohacujú a rozvíjajú svoje schopnosti, ale ich jednota sa tým stáva tretím Ja, ktoré Teilhard nazýva „psychickou jednotou“ alebo „vyššou dušou“. Také vnútorné zjednocovanie, vnášanie jednoty do našich citov, myslenia a konania pomáha k vnútornému rastu. Skutočná jednota nepohlcuje rozlišovanie, ale ho posilňuje. Čím viac niekto dáva seba v tvorivej jednote niekomu inému, tým viac sa stáva sebou. Pre kresťana sa to nádherne odzrkadľuje vo Svätej Trojici – dokonalé prijímanie a dokonalé dávanie medzi tromi, a predsa každý z nich je úplne a dokonale sám sebou.

Autori knihy si kladú otázku, či je možné Boha milovať aj inak, ako len prostredníctvom bytostných vzťahov – konkrétne, môže byť samota bránou k Bohu? Je zaujímavé sledovať úvahu ako odpoveď na túto tému. Princíp pochopenia súvisí s rozlišovaním pojmu samota. Buď je to opustenie druhých, odvrátenie sa kvôli samoúčelnému utváraniu seba samého, čo nevedie k láske, alebo samota ako miesto očisty a posily na opätovné nadväzovanie vzťahov s ľuďmi, svetom a Bohom. Keď sa človek izoluje od druhých ľudí, nie je odrezaný len od života v spoločenstve, ale aj od života s Bohom.

Je známe, že Teilhard bol zanietým zástancom pozitívneho vzťahu k prírode. Autori knihy to uvádzajú s patričným dôrazom. Vzťah k Bohu sa nevytvára cez vynechávanie sveta, ale naopak, prostredníctvom toho, že sa človek na ňom zúčastňuje. Človek ako stvorená bytosť je súčasťou celého Božieho stvorenia. A tak, stvorenie nie je prekážkou na ceste k Bohu, ono samo je tou cestou. Je to v súlade s Teilhardovým a Buberovým presvedčením, že láska k bytiu (svetu,

hmote, vesmíru) a k Bohu sa nedá nikdy oddeliť. V láske k vesmíru sa dotýkame Boha.

Modlitba. Autori na mnohých miestach poukazujú na dôležitosť vzťahov. Osobitne pre Teilharda je typické, že všetko vníma vo vzájomných súvislostiach a vyhýba sa formalizmu, opieraniu sa o naučné formulky. Vyznáva, že modlitba nás spája s Bohom a inými ľuďmi, je účasťou na Božej láske. Obracia sa k nemu ako k živému Bohu skutočnosti, ktorá sa tvorí, i tej, ktorá zaniká. Oslavujúc Boha v modlitbe, prihovára sa zároveň k celému svetu, a naopak, prihovárajú sa svetu, oslavuje Boha. Autori uvádzajú jednu z jeho modlitieb, ktorá dobre vystihuje jeho vnímanie vzťahov: „Pozri, Pane, usilujem sa zachytiť v sebe, a Tebe odovzdať všetko, čo dnes vo svete vzrastie, i to, čo sa umenší, ba i to, čo celkom odumrie“. Autori takto zvýrazňujú Teilhardov odkaz, že modlitba je vnútorná cesta, ktorá umožňuje zažívať v sebe vieru, nádej a lásku, pretože modlitba, viera a láska sú pre neho neoddeliteľné.

Etika. Svojmu vlastnému konaniu a konaniu druhých pripisujeme mravnú hodnotu a predpokladáme, že každý vie, čo je dobré, čo je zlé a že dobro treba konať a zlo nekonať. Autori zdôrazňujú, že viera nepredstavuje súbor univerzálne platných inštrukcií, ako má človek v tej či onej situácii konať, ale že musí na ňu odpovedať tým, že uskutočňuje tie možnosti, ktoré sa jeho náhľadu zdajú ako správne. Vnútorným orgánom, ktorý sa zaoberá rozlišovaním medzi správnym a nesprávnym konaním, je svedomie. Autori zdôrazňujú, že svedomie nepredstavuje zástupnú inštanciu nejakého božského alebo sociálneho zákona. Je to vnútorný hlas, ktorý sa v človeku ozýva vtedy, keď nevykoná to, čo mal vykonať. Ale treba si uvedomiť (ako to zdôrazňuje aj Ratzinger v knihe *Chváloreč na svedomie*), že Božia láska nezávisí od disciplíny, ktorá nám bola stanovená zvonku, ale je do nás konštitutívne vpísaná ako schopnosť a nevyhnutnosť našej rozumovej prirodzenosti. Autori správne uzatvárajú, že z perspektívy etiky človek nemôže vytvoriť absolútne pre svoju stupnicu hodnôt, pretože absolútna povaha etických súradníc môže vziť iba z osobného vzťahu k absolútne, t. j. k absolútnej povahe Boha.

Na oblasť etiky nemožno nahliadať len ako na systém pravidiel, ktoré by človeku predpisovali, ako má konať vo vzťahu k druhému, len na dodržiavanie morálnych pravidiel, ale v tom, že sa s druhým stretáva celou svojou bytosťou, zdôrazňujú autori. Byť vinný znamená niečo oveľa hlbšieho, znamená zostávať u seba. Pritom nejde len o zaoberanie sa sebou samým, ale znamená nebyť tu prítomný celou svojou bytosťou. Morálna vina teda nie je len dôsledok porušenia mravnej normy, je to zlyhanie na úrovni stretnutia sa s druhým.

Pozornosť si zaslúži časť publikácie, ktorá poukazuje na dva druhy morálky – dynamickú a statickú. Umožňuje to pochopiť neblahý dosah konania ľudí, ktorí sa riadia statickou morálkou – morálkou rovnováhy. Dynamická morálka vyžaduje od človeka a celého ľudstva aktívne zapojenie do tvorby a budovania Zeme a zvyšovania nárastu globálnej duchovnosti a do spolupráce na diele zvršenia sveta. Úlohou statickej morálky je ochrana existujúcich mechanizmov spoločenského života za účelom obrany jednotlivca a spoločnosti. S touto morálkou je spojená viditeľná strata, hatenie a márnenie duchovnej energie. To, čo má byť najdôležitejšou hodnotou statickej morálky, stáva sa jej najpodstatnejším hriechom: izolacionizmus, únik pred rizikom, ignorancia vo vzťahu človeka k životu – tu sa nerešpektuje mravný imperatív života: byť viac, viac vedieť, viac sa zjednocovať, viac milovať, viac adorovať.

Upozornil som na niekoľko momentov z bohatstva knihy, ktorá čitateľa určite vtiahne do veľmi zaujímavej a v súčasnosti nie veľmi preferovanej spirituálnej oblasti človeka. Je to na škodu, lebo práve táto orientácia chýba svetu, aby nažíval v pokoji, a jednotlivcom, aby nachádzali cestu k šťastiu. Upozorňoval som na nároky knihy na čitateľa, ale po vhlbení sa do obsahu sa náročnosť vytráca a čitateľ postupne vstrebáva múdrosť velikánov minulého storočia, ktorých autori veľmi kvalifikovane predstavili.

Prof. RNDr. Jozef Tiňo, DrSc.